

İLHANLI DEVLETİ TARİHİNDE BAĞDAD HATUN
(HAYATI VE SİYASİ YAŞAMA ETKİLERİ)
BAGHDAD KHATUN IN ILKHANATE HISTORY
(HER LIFE AND IMPACT ON THE POLITICAL LIFE)

CEM TUYSUZ

Dr. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Dr. Trakya University Faculty of Letters Department of History
ctuysuz70@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-1470-1839>

Atf / Citation

Tuysüz, C. 2021. "İlhanlı Devleti Tarihinde Bağdad Hatun (Hayatı ve Siyasi Yaşama Etkileri)". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 72, (Eylül- September 2021). 265-276

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 02.02.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 07.07.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 05.09.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4548>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*

TAED-72, Eylül-September 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

İLHANLI DEVLETİ TARİHİNDE BAĞDAD HATUN
(HAYATI VE SİYASİ YAŞAMA ETKİLERİ)
BAGHDAD KHATUN IN ILKHANATE HISTORY
(HER LIFE AND IMPACT ON THE POLITICAL LIFE)

CEM TUYSUZ

Öz

İlhanlı Devletinde Emiru'l-umera'lık görevine kadar yükselmiş olan Emir Çoban ve Sultan Ebu Said ile evlenen kızı Bağdad Hatun, İlhanlı Devletinin siyasi- sosyal tarihinde önemli bir konuma sahiptirler. Özellikle Emir Çoban'ın İlhanlı Sultanı Ebu Said dönemindeki siyasi ve askeri başarıları, devlet yönetimindeki otoritesi ayrıntıları ile araştırılması gereken bir konudur.

Sultan Ebu Said, toplumsal etik kuralları göz ardı ederek Bağdad Hatun'a sahip olma ihtirası ve sonrasında yaşanan gelişmeler İlhanlı Devletinin siyasi kaderinde belirleyici bir faktör olmuştur.

Çalışmamızda, Bağdad Hatun'un özel yaşamının, siyasi ve sosyal açıdan İlhanlı Devletini etkileyen yönünü ortaya koymaya çalıştık.

İncelememiz de Bağdad Hatun-Ebu Said olayına salt bir tarihi gerçeklik penceresinden bakmamaya, sosyolojik ve kültürel boyutlarıyla, yönetici ve bürokrat kesiminin bu duruma karşı sergilediği tutumu da yansıtmaya çalıştık. Bu durumun ayrıntılı bir incelemesi ve eleştirisinin yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bagdad Hatun, Emir Çoban, Sultan Ebu Said

Abstract

Amir Chupan who rose to the office of military commander at Ilkhanate State and his daughter Baghdad Khatun who married to Sultan Abu Sa'id had prominent roles in political and social history of the Ilkhanate State. Particularly, political and military successes of Amir Chupan during the reign of Ilkhanate Sultan Abu Sa'id, his authority in government must be studied in detail.

Desire of Sultan Abu Sa'id to marry Baghdad Khatun ignoring the social ethics and following events became determining factors in destiny of Ilkhanate State.

In this study, the authors tried to display private life of Baghdad Khatun in a way that it politically and socially impacts the Ilkhanate State.

The authors tried to go beyond sole historicity in Baghdad Khatun-Abu Sa'id event that they studied and discuss attitude displayed by governing and bureaucratic circles against this event in its sociologic and cultural dimension

Key Words: Bagdad Khatun, Amir Chupan, Sultan Abu Sa'id

Structured Abstract

Through history, women played an important role in social life, government, and politic Baghdad Khatun who had a significant place in Ilkhanid political life is a good example of this her father was Chupan b. Malek b. Tudahun Noyan of Suldus clan. While sources do not include any information about her place and year of birth: It is noted that she married Jalayirid Amir Shaikh Hasan b. Amir Husain b. Aq Buqa in 1323.

in 1325 on Ujan uplands Abu Sa'id Bhadur Khan fell in love with Baghdad Khatun who would leave a deep impact on Ilkhanid political history knowing that she was married with Jalayirid Shaikh Hasan. Following this meeting, Abu Sa'id closed himself to his palace and retiring from government affairs, spent his time writing poems describing his irresistible love for Baghdad Khatun. The Sultan sent word for Amir Chupan and requested him to find a solution to this complicated state. However, Amir Chupan thought this was only a whim. Amir Chupan sent Abu Sa'id to Baghdad to keep him away from Baghdad Khatun while he sent Baghdad Khatun and Jalayirid Shaikh Hasan to Qarabagh to keep them away from Abu Sa'id.

The political approach that Amir Chupan displayed towards Abu Sa'id's wish hurt and provoked the Sultan against him. Turning this disorder into opportunity, his political rivals increased resentment between the Amir and the Khan even further. While Amir Chupan was outside Tabriz intervening in unrest in Khorasan, his son Demasq Kaja was killed on the orders of the Sultan based on allegations of having illegitimate affairs with women in Abu Sa'id's harem. Sultan sent an army to kill Amir Chupan as well considering he would want to revenge his son's death. Seeking refuge with Herat ruler Ghiyath ud-Din Kartid, Amir Chupan was killed in 728 (1327-1328) on orders of Abu Sa'id.

Sultan Abu Sa'id removed the biggest obstacle to come together with Baghdad Khatun with ordinary excuses after which he focused on divorcing Jalayirid Shaikh Hasan from his wife. He assigned Qadi Mubarak Shah to solve this issue. Qadi Mubarak Shah approached Jalayirid Sheikh Hasan and described Sultan Abu Sa'id's will and requested that he applies Genghis law – according to this law, men that were married to women that the khan falls in love with had to divorce them right away. Desperate, Sheikh Hasan agreed to divorce Baghdad Khatun. After the wait period according to Islamic law, Abu Sa'id married Baghdad Khatun in a flashy wedding, gave her the title "khodawandigar".

With this marriage, Baghdad Khatun gained prestige in Ilkhanid governance. She and the Suldus family gained control of the government. She sent yarlighs to all around the state and collected the dispersed Suldus family under an umbrella to open them space in Ilkhanid government.

The Amir and begs that could not accept this started to play political games and spread the gossip that Baghdad Khatun was secretly writing letters to her former husband Jalayirid Sheikh Hasan. When Abu Sa'id heard the gossip, he ordered to kill Sheikh Hasan without inquiring the source and authenticity of the gossip. However, Sheikh Hasan's mother Oljetei Khatun appeared before the Sultan and requested forgiveness for her son. Abu Sa'id did not hurt his aunt Oljetei Khatun and exiled Sheikh Hasan to Kemah Castle. On the other hand, he lost his love and confidence in Baghdad Khatun that was dear to him. However, a year later it was revealed that this was only a gossip. The slanderers were killed by Abu Sa'id and Baghdad Khatun was rehabilitated. Baghdad Khatun reclaimed her glorious position in the government, the power and status that she lost. She wanted to win support of different political and social circle. In this context she established a remarkable political and cultural connection with Sheikh Safi al-din Ardabili who enjoyed political and religious power in Ardabil. Sultan Abu Sa'id's participation in meetings with Sheikh Safi al-din Ardabili must be assessed as a political maneuver of Baghdad Khatun.

At the top of her political power, Baghdad Khatun used her power and authority over government effectively which caused opposition to raise its voice. The fact that numerous people died in problems involving her and unrest in the country due to her governance, Abu Sa'id disfavored Baghdad Khatun. Although it was only two years into their marriage, this time Abu Sa'id married Dilshad Khatun, daughter of Damasq Kaja. He died in 736 (1335- 1336), a short while after this marriage. Ibn Battuta and some resources that use his writings as source argued that Baghdad Khatun was jealous over Abu Sa'id's marriage with Dilshad Khatun and poisoned Abu Sa'id also to revenge deaths of her father Amir Chupan and her brother

Baghdad Khatun's ambition to continue governing the state after Abu Sa'id's death and the fact that she did not recognize Arpa Khan as ilkhan was not acceptable to Arpa Khan or state dignitarieIn such an environment Baghdad Khatun was charged with poisoning Abu Sa'id and collaborating with Öz Beg Khan against Arpa Khan. Upon this, Arpa Khan ordered her death. Having a major influence over shaping of Ilkhanid political history in 1325-1336 period, Baghdad Khatun was dramatically killed by Khwaja Lulu in 736 (1336).

In our study passion of Abu Sa'id towards Baghdad Khatun ignoring social ethics and the political developments that followed were not considered from a sole historicity perspective. Baghdad Khatun's private life was described to underline its political and social impact on the Ilkhanid State. Attitude of administering and bureaucratic cadre towards this situation requires a detailed research and critic in its sociological and cultural dimensions with an interdisciplinary study.

Giriş

Bagdad bnt. Noyan Çoban (بغداد خاتون), güzelliği ile dillere destan, Sultanların, ona duydukları aşk ve elde etmek için akıttıkları kan ile ün salmış Moğolların Suldus boyundan Çoban b. Melik b. Tudun Noyan'ın kızıdır. Emir Çoban, Gazan Han'ın 1303-1304 yılında ölümü üzerine Şehzade Olcaytu'nun ilhan olmasında etkili olmuş, Sultan'da bu hizmetlerine karşılık onu ikinci emir olarak görevlendirmişti (Vassaf, 1338 hş: vr. 470-471; Howorth, 1876-1892: III/534-536; Sümer, 1970: 73; Uzunçarşılı, 1967, 602). Emir Çoban, devlet yönetiminde ki bu yükselişini 1306'da Dolandı Hatun (دولندی) ile evlenerek Sultan Olcaytu'nun damadı olarak (Uzunçarşılı, 1967: 602) kendisi ve çocuklarının İlhanlı Devletindeki mevkiini ve konumunu sağlamlaştırmış oluyordu.

1306-1307 yılında Sultan Olcaytu, İran coğrafyasında ele geçirilemeyen tek bölge olan Gilan'ın fethine Beylerbeyi Kutluğşah'ı ve Emir Çoban'ı görevlendirdi. Ancak bu sefer sırasında İlhanlının en güçlü devlet adamlarından biri olan Emir Kutluğşah öldü (Kâşânî, 1348, 66-69; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 70-76; Mîrhând, 1338 hş: V/440-445; Hândmîr, 1362, hş: III/191-194; Kazvînî, 1363 hş: 241; Howorth, 1876-1892: III/540-542; İkbâl, 1312 hş: 311-313; Âzzâvî, 1936-1939: I/404; Beyani, 1345 hş: 9). Emir Kutluğşah'ın ölümü: İkinci adam konumunda olan Emir Çoban'ın beylerbeylik (Emiru'l-umera) mevkiine yükselmesine ve İlhanlı Devletinde ki engellenemez yükselişinin önünü açtı (Hâfız Âbrû, 1317 hş: 104-105).

Bu tarihten itibaren Emir Çoban ve Suldus kabilesi, İlhanlı Devletinin siyasi ve sosyal kaderinde etkisini derinden hissettirecektir.

Olcaytu'nun, 1317'de ölümü ile Şehzade Ebu Said, İlhanlı tahtına oturdu (Benâketî, 1348 hş: 477; Vassaf, 1338 hş: vr. 616-618; Şabânkâreî, 1376 hş: 273; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 119-123; Mîrhând, 1338 hş: V/478-480; Hândmîr, 1362 hş: III/196-198; Âzzâvî, 1936-1939: I/444-447; Semerkandî, 1372 hş: I/20-30; Cheref Han Bidlisi, 1860: II/27, Cheref

Han Bidlisi, 1873: II/378, ; Münecimbaşı, h. 1285: III/1-3; İbn-i Haldûn, 1375 hş: IV/789; Fâikî, 1375 hş: 445-446; Spuler, 1957: 133; Boyle, 1968: V/406-407; Howorth1876-1892: III/585-586). Emir Çoban'ın koruması ve tahakkümü altında olan çocuk yaştaki sultanın saltanatının ilk yıllarında (1318) İlhanlı ülkesinin birçok noktasında kargaşa ve isyanlar ortaya çıktı. Çağatay Prensi Yasâvur, 1317'de Horasan'ı, ertesi yıl da Mâzenderan'ı işgal etti. Emir Çoban komutasında İlhanlı kuvvetleri Yasâvur'u geri çekilmeye mecbur etti (Hâfız Âbrû, 1317 hş: 158; Semerkandî, 1372 hş: I/84; Mîrhând, 1338 hş: V/502-503; Hândmîr, 1362 hş: III/204; Spuler, 1957: 135; Beyânî, 1345 hş: 11-12; İbn-i Haldûn, 1375 hş: IV/789). Bu arada Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Muhammed'in sevkettiği kuvvetler Doğu Anadolu bölgesindeki bazı yerleri yağmaladığı gibi Altın Orda Hükümdarı Özbek Han da 1319 yılında Derbend'i geçerek Şirvan'a girmiş, ancak Emir Çoban'la Kür nehri kıyısında yaptığı savaştan sonra Deştikıççak'a geri dönmek zorunda kalmıştı. Memlûk Devleti ile yıllardan beri devam eden mücadeleye son veren antlaşma da bu dönemde imzalandı (1323). Altın Orda ve Çağatay hanlarından gelen tehlikeler bertaraf edildi ve böylece doğuda Gazne şehrine, kuzeyde Terek nehrine kadar uzanan topraklarda barış sağlandı (el- Eherî, 1954: 153).

Emîr Çoban, İlhanlı Devletinin içine düştüğü bu zor durumdan çıkmasında üstün gayret gösterdi. İlk eşi Dolandı Hatun'un ölümü üzerine Ebu Said'in kız kardeşi olan Satıbeg Hatun'la (ساتى بيك) (Semerkandî, 1372 hş: I/53-54; Mustevfi, 1372 hş: 616) evlenerek (1319) İlhanlı Devleti üzerinde tartışmasız mutlak bir otorite kurdu (Vassaf, 1338 hş: vr. 632-633; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 133; Semerkandî, 1372hş: I/30-39; Hândmîr, 1362 hş: III/203-205; Mîrhând, 1338 hş: V/495-946; Spuler, 1957: 134-135; Priyev, 1978: 22; Gökbilgin, 1972, 13-15, Mustevfi, 1362 hş: 614; İbn-i Haldûn, 1375 hş: IV/790; Semerkandî, 1372hş: I/30-39, 85-92; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 163, Hândmîr, 1362 hş: III/205-207; Mîrhând, 1338 hş: V/492-502; Piriye, 1978: 15; Ali-zade, 1956: 326; Boyle, 1968: V/408; Gökbilgin, 1972: 16). Devlet yönetiminde kendisine yardımcı olmak üzere atamalarda da oğullarını görevlendiriyordu. Bayram Hâce, Emir Hasan Horasan bölgesinin Emiri idiler. Timurtaş, Anadolu genel valiliği Dimaşk Hâce: İse Sultan naibi görevinde bulunuyordu (Şabânkâreî, 1376 hş: 281-282).

Aklı, zekâsı ve yetenekleri ile ün salmış olan Bağdad Hatun'un (بغداد خاتون), annesi Sultan Olcaytu'nun kızı Dolandı Hatun'dur (دولندی). Doğum tarihi ve yeri bilinmemektedir. Onun hakkında kaynaklar; 1323 yılında Ebu Said Bahadır Han'ın emirlerinden Celayirli Şeyh Hasan ile evlendiğini kaydederler (İbn-i Battûta, 1376 hş: I/280; Şabânkâreî, 1376 hş: 285; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 163; Semerkandî, 1372 hş: I/84-85; Âskallânî, 1966: II/95; el-Makrîzî, 1956-1973: V/310, 406; İbn-i Kerbelâî, 1344 hş: I/523; Mîrhând, 1338 hş: V/507; Hândmîr, 1362 hş: III/209; Kazvîni, 1363 hş: 242; Münecimbaşı, 1285 h: III/6; Deguignes, 1923: VI/66; Howorth, 1876-1892: III/605; Browne, 1969: III/170-171; Spuler, 1957: 138; İkbâl, 1312 hş: 325; Ğanî, 1340 hş: I/19; Konukçu: IV/444).

Takvim yaprakları 1325 yılını gösterdiğinde Sultan Ebu Said, henüz 21 yaşında genç bir sultan iken, Ucan yaylasında Bağdad Hatun'u görmüş -evli bir kadın olmasına rağmen- karşı konulamaz bir tutku ile âşık olmuştu (Hâfız Âbrû, 1317 hş: 163; Âskallânî, 1966: II/95; Mîrhând, 1338 hş: V/507; Hândmîr, 1362 hş: III/210; Münecimbaşı, 1285 h: III/6; Howorth, 1876-1892: III/605; Browne, 1969: III/171; Ğanî, 1340 hş: I/19; Beyânî,

1345 hş: 13-14; Boyle, 1968: V/410). Genç İlhan, devlet yönetimi ile ilgilenmek yerine bütün zamanını Bağdad Hatun'a duyduğu aşkı anlatan şiirler yazmakla geçiriyordu:

“Gönül sarhoş nergis çiçeğinin başucuna gittiğinde Şah da olsa köle de olsa fark etmez, eriyip kaybolur,

Gönül köşküme gel! Canımın içinde Şam'ın bulunduğunu, ancak gönlümün arzusunun yine de Bağdad'a heves ettiğini görürsün.

(el- Eherî, 1954: 156; Hâfız Âbrû, 1317hş: 163; Mîrhând, 1338 hş: V/507; Hândmîr, 1362 hş: III/210; Ğanî, 1340 hş: I/20; Beyânî, 1345 hş: 13-14).

Ruhunda fırtınalar kopan Ebu Said evli olan Bağdad Hatun'a kavuşmak için çıkış yolları aramış ve sonunda arzusuna varmak için de Cengiz Han Yasa'sına sığınmıştı.¹ Bu yasadan faydalanmak isteyen Ebu Said –İslam dinini seçmiş olmasına rağmen- mülazımlarından birini, Beğlerbeği Emir Çoban'a gönderdi ve Bağdad Hatun'a olan aşkı ilan ederek bu sorunu ortadan kaldırmasını istedi. Emir Çoban, politik ve soğukkanlı bir yaklaşımla bu teklife, olumsuz yanıt göndermişti.

Sultan, beklemediği bu tutum karşısında, dış dünya ile bağlarını kopardı, sarayına kapanıp Bağdad Hatun'un aşkıyla melankolik bir ruh hali ile yaşamayı tercih etti. Devlet yönetimindeki etki ve nüfuzunun son derece güçlü olmasından dolayı Emir Çoban, yaşananları görmezden gelerek, Ebu Said'i, saplantılı tutkusundan uzaklaştırmak için Bağdat'a götürmeye karar verdi. Bağdad Hatun'u ve kocasını da gözden uzak olmaları içinde Karabağ'a gönderdi. Ancak olaylar Emir Çoban'ın düşündüğü yönde gelişmedi (Hâfız Âbrû, 1317 hş: 164-165; Mîrhând, 1338 hş: V/507-509; Hândmîr, 1362 hş: III/209-210; Nafiz- Uzunçarşılı, 1928: 63; Beyânî, 1345 hş: 14; Turgal, 1937: I/63; İkbâl, 1312 hş: 335; Ğanî, 1340 hş: I/19-20). Aksine kendisinin ve bütün Çobanlı ailesinin felaketine, İlhanlı Devleti'nde iç karışıklıklara davetiye çıkardı.

Ebu Said, Emir Çoban'na Bağdad Hatun konusundaki tutumundan dolayı içten içe kin besliyordu. Emir Çoban ve Ailesinin İlhanlı devlet yönetimindeki konularından da rahatsızlık duymaya başlamıştı. Emirlerin ve bürokratların Emir Çoban ve Dımaşk Hâce aleyhindeki tahrikleri de Ebu Said'in Emir Çoban ve Çobanlı ailesine karşı nefretini artıyordu. Emir Çoban'ın Horasan'daki karışıklıkları ortadan kaldırmak için Tebriz'de olmadığı bir sırada Dımaşk Hâce'nin, Ebu Said Han'ın haremdeki kadınlarla gayri meşru ilişki içerisinde olduğu haberi ona aradığı fırsatı yakalama şansını verdi. Dımaşk Hâce, Ebu Said'in emriyle, yakalanarak 1327 yılında öldürüldü (İbn-i Battûta, 1376 hş: I/278-279; el-Eherî, 1954: 153; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 168-170; Fasîh-i Havâfi, 1341 hş: III/37; Mîrhând, 1338 hş: V/512-513; Hândmîr, 1362 hş: III/211; Deguignes, 1923: VI/67-68; Howorth, 1876-1892: III/605-606; İkbâl, 1312 hş: 336; Ğanî, 1340 hş: I/21; Boyle, 1968: V/410; Sümer, 1970: 89-90; Zerrînküb, 1375 hş: 236).

¹Evli bir kadın, hükümdarın beğenisini kazanır ise kadının kocasının eşini boşayarak onu sultana göndermesi gerekiyordu. Bak. Hâfız Âbrû, 1317 hş: 164-165; Mîrhând, 1338 hş. V/507-509; Hândmîr, 1362 hş. III/209-210; Münecimbaşı, 1285 h. III/6; Deguignes, 1923, VI/66-67; Howorth, 1876-1892, III/605; Spuler, 1957: 15; İkbâl, 1312 hş: 335; Ğanî, 1340 hş. I/19-20; Beyânî, 1345 hş: 14; Boyle, 1968, V/410; Sümer, 1970: 59; Konukçu, IV/444; Zerrînküb, 1375 hş: 236

Ebu Said, oğlunun intikamını almak için harekete geçeceğini bildiği, gücünün zirvesinde olan Emir Çoban'ın da ortadan kaldırılmasına hükmetti. Horasan'da Emir Çoban'la birlikte bulunan Ekrenç, Mahmud, İsen Kutluğ ve Emir Nevruz'a haber göndererek Emir Çoban'ı ortadan kaldırmalarını emretti. Ancak bu emirler, Çoban'ın yanına giderek onu durumdan haberdar ettiler ve kendisi ile beraber olduklarını söylediler.

Yaşanan bu gelişmeler üzerine Emir Çoban, Horasan'dan da topladığı takviye birliklerle beraber büyük ve donanımlı bir ordu ile Azerbaycan'a yöneldi. Yolda Ebu Said'e elçi ile konsensüs sağlamak istese de olumlu bir sonuç alamadı. Nihayet iki ordu arasında bir günlük mesafe kaldığında Emir Çoban'ın ordusunda dağılmalar meydana geldi. Bu dağılma ve çözülme gece boyunca devam etti. Emir Çoban, bu olumsuz görüntü içinde, ordusunu tekrar toplamak için, Herat Melik'i Gıyasüddin Kert'e sığındı. Gıyasüddin Kert, kendisini yetiştiren, hamiliğini üstlenen, Herat Meliki yapan Emir Çoban'ı, 1328'de istemeyerek de olsa Ebu Said'in emri ile öldürdü (İbn-i Battûta, 1376 hş: I/279; El-Eherî, 1954: 153-155; İbn-i Haldûn, 1375 hş: IV/791; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 168-180; Fasîh-i Havâfi, 1341 hş: III/38; Mîrhând, 1338 hş: V/512-523; Hândmîr, 1362 hş: III/211-213; Deguignes, 1923: VI/68-70; Howorth, 1876-1892: III/608-611; İkbâl, 1312 hş: 337-338; Ğanî, 1340 hş: : I/22-26; Boyle, 1968: V/411; Sümer, 1970: 90; Cheref Han Bidlisi, 1873: II/385-386, Arp. Text, 1860 II/32-33; Browne, 1969: III/55; Beyânî, 1345 hş: 15).

Emir Çoban'ın ölümü üzerine, İlhanlı Devleti'nin Anadolu eyalet valisi olan oğlu Emir Timurtaş'ta isyan etti. Onun isyan edebileceğini önceden tahmin eden Ebu Said, kendi dayısı ve Uyrat kabilesi reisi olan Emir Ali Padişah'ı Anadolu Eyaleti Genel Valisi olarak bu bölgeye göndermişti. Emir Ali Padişah kalabalık bir kuvvetle Anadolu'ya gelerek Kemah Kalesi'ne yerleşti. Timurtaş'ın naibi Emir Eretna ise Ali Padişah'ın huzuruna gelerek ona ve Ebu Said'e itaatini bildirdi. Timurtaş isyan teşebbüsünde başarı elde edemeyince, Memluk Sultanı Melik Nasır'a sığındı. Sultan Ebu Said ile arasının bozulması ihtimalini göze alamayan Melik Nasır da aynı yıl içinde (1328-1329) Timurtaş'ı öldürttü.

Ebu Said, Emir Çoban ve Çobanlı Ailesi muhalefeti sorununu çözdükten sonra Bağdad Hatun'a ulaşmak yolunda en büyük engeli ortadan kaldırmıştı. O, Kadı Mübarekşah'ı (قاضى مبارکشاه) Emir Şeyh Hasan'ın yanına göndererek Bağdad hatun'dan ayrılmasını istedi (Hâfız Âbrû, 1317 hş: 184; Semerkandî, 1372 hş: I/84-85; Mîrhând, 1338 hş: V/526-527; Hândmîr, 1362 hş: III/215; Kazvîni, 1363 hş: 242; İkbâl, 1312 hş: 338; Ğanî, 1340 hş: I/30). Emir Şeyh Hasan, bu teklif karşısında, çaresizce Bağdad Hatun'dan ayrıldı (Şabânkâreî, 1376 hş: 285; İbn-i Battûta, 1376 hş: I/280; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 184; Âskallânî, 1966: II/95; Makrîzî, 1956-1973: V/406; Mîrhând, 1338 hş: V/526-527; Hândmîr, 1362 hş: III/215; Kazvîni, 1363 hş: 242; Deguignes, 1923: VI/70-71; Howorth, 1876-1892: III/611; Nafiz, 1928, 63; İkbâl, 1312 hş: 338; Ğanî, 1340 hş: I/30; Boyle, 1968: V/411).

Şer-i hukuka göre bekleme süresi olan üç ay on gün geçtikten sonra Sultan Ebu Said dillere destan bir düğün töreni ile Bağdad Hatun'la evlendi (1328), eşine "Hüdavendigâr" (Semerkandî, 1372 hş: I/77) (خواندگار / خاندگار) unvanını verdi (Şabânkâreî, 1376 hş: 285; İbn-i Battûta, 1376 hş: I/280; Hâfız Âbrû, 1317hş: 184; Makrîzî, 1956-1973: V/406; Âskallânî, 1966: II/95; Mîrhând, 1338 hş. V/526-527; Hândmîr, 1362 hş: III/215; Kazvîni, 1363 hş: 242; Deguignes, 1923: VI/70-71; Münecimbaşı, 1285 h: III/6; Howorth, 1876-1892: III/611; Nafiz, 1928, 63; Ğanî, 1340 hş: I/30; V/411; Sümer, 1970: I/90-92).

Bağdad Hatun, Hüdavendigâr unvanına sahip olarak Ebu Said'in kendisine sunduğu ülke yönetiminde aktif rol alma fırsatını kaçırmadı ve yönetimde söz sahibi konumuna yükseldi. Ülkenin dört bir yanına Yarlıg'lar göndererek: İhsanlarda bulundu. Babasının ölümünden sonra dağılan Çobanlı ailesini yeniden toparlamaya ve ülke yönetiminde etkin hale getirmeye uğraştı (Şabânkâreî, 1376 hş: 285; İbn-i Battûta, 1376 hş: I/280-281; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 185; Mîrhând, 1338 hş: V/527; Hândmîr, 1362 hş: III/215; Kazvînî, 1363 hş: 243; Deguignes, 1923: VI/71; Browne, 1969: III/56; İkbâl, 1312 hş: 338; Âzzâvî, 1936-1939: I/493).

Emir Şeyh Hasan Celayir, Bağdad Hatun ile boşanmasından sonra Ebu Said Han tarafından Arran, Kuzey Azerbaycan, Muğan ve Şirvan bölgeleri valisi ve “*Ulus Beyi*” tayin edilmişti (Naḥcevanî, 1976: II/48-51). Bağdad Hatun ve ilk eşi Emir Şeyh Hasan Celayir'in ülke yönetiminde etkin bir konuma gelmeleri, yönetici ve bürokratlar arasında dedikodu ve iftira çarkının yeniden işlemesine neden oldu. 1330-1331 yılında, Bağdad Hatun'un, Emir Şeyh Hasan Celayir ile gizlice görüştüğü ve işbirliği yaparak Ebu Said Bahadır Han'ı öldürmek istedikleri dedikodusunu ortaya attılar. Bu dedikodu, Ebu Said'in kulağına gidince, Emir Şeyh Hasan'ın öldürülmesi emrini verdi. Fakat Ebu Said'in halası olan Şeyh Hasan Celayir'in annesi Olcaytu Hatun (اولجايتو), oğlunun bağışlanmasını istedi. Sultan Ebu Said de bu isteği kabul etti ve Emir Şeyh Hasan Celayir'i Kemah Kalesi'ne sürgüne gönderdi (Şabânkâreî, 1376 hş: 285; İbn-i Battûta, 1376 hş: I/540; el- Eherî, 1954: 153-156; İbn-i Haldûn, 1375 hş: IV/792; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 185; Hândmîr, 1362 hş: III/214-215; Deguignes, 1923: VI/72; Howorth, 1876-1892: III/623; Nafiz, 1928: 63; Spuler, 1957: 143; İkbâl, 1312 hş: 344; Böyle, 1968: V/412; Sümer, 1970: 92-93; Konukçu: IV/444). Bağdad Hatun, sultanın itibarını, güvenini ve sevgisini kaybetti.

Fakat bütün yaşananların İftiradan başka bir şey olmadığı anlaşıldı. Dedikoduyu çıkarımlar idam edildi, Bağdad Hatun eski ihtişamlı günlerine geri döndü (Hâfız Âbrû, 1317 hş: 186-187; Mîrhând, 1338 hş: V/532; Hândmîr, 1362 hş: III/215; Deguignes, 1923: VI/72; İkbâl, 1312 hş: 344; Sümer, 1970: 93; Turgal, 1937: I/885).

Ölümü

Bağdad Hatun-Ebu Said Bahadır Han evliliğinin üzerinden iki yıl kadar bir süre geçtikten sonra, Sultan saplantılı tutkusundan uzaklaşmaya, onu bir kenara bırakıp ölüm emrini verdiği Dimaşk Hâce 'nin kızı Dilşad Hatun ile evlendi. Devlet yönetimini Bağdad Hatun ve Vezir Hâce Gıyaseddin Muhammed'e bırakarak bütün zamanını Dilşad Hatun ile geçirmeye başladı (Şabânkâreî, 1376 hş: 292-293; İbn-i Battûta, 1376 hş: I/281; Hândmîr, 1362 hş: III/219; Kazvînî, 1363 hş: 242-243; Howorth, 1876-1892: III/623; Ğanî, 1340 hş: I/13-14; Âzzâvî, 1936-1939: I/493; Beyânî, 1345 hş: 16; Konukçu: IV/444). Ebu Said'in bu mutlu günleri de fazla uzun sürmedi. Bir süre sonra hastalanarak² 1335-1336 yılı Kasım ayının 13'ünde öldü (El- Eherî, 1954: 158; Hâfız Âbrû, 1317 hş: 188; Fasîh-i Havâfî, 1341 hş: III/42; İbn-i Tağrıberdî, 1992: IX/226; Mîrhând, 1338 hş: V/534; Hândmîr, 1362 hş:

² Ebu Said'in ölüm nedeni hakkında kaynaklarda, Dilşad Hatun'la evliliğini kıskanan Bağdad Hatun tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü iddia edilir. *Bak.* İbn-i Battûta, 1376 hş. I/281; Howorth, 1876-1892, III/624; Muhammed Hasan Han, 1366-1368 hş I/418; Browne, 1969, III/57; Spuler, 1957: 143; İkbâl, 1312 hş: 345; Beyânî, 1345 hş: 16; Boyle, 1968, V/412.

III/219; Browne, 1969: III/171; Âzzâvî, 1936-1939: I/516; Boyle, 1968: V/412; Cheref Han Bidlisi, Cheref-Nameh, 1873: II/391, 1860: II/38).

Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünden sonra Arpa Han İlhan oldu. Fakat İlhanlı devletinin yönetiminde tartışmasız hâkim Bağdad Hatun'du. O, Hülagü neslinden olmadığı için Arpa Han'ın ilhanlığını tanımıyordu. Arpa Han ise Bağdad Hatun'un bu tavrından nefret ediyor, devlet yönetimindeki müdahalesinden de kurtulmak istiyordu. Bu nedenle Arpa Han taraftarı olan Emirler ve devlet erkânı Bağdad Hatun'u Sultan Ebu Said'i zehirleyerek öldürmek ve Özbek Han ile gizlice mektuplaşarak Arpa Han'a karşı ittifak yapmakla suçladılar. Arpa Han da Bağdad Hatun'un öldürülmesi emrini verdi. Hacı Lülû isimli bir saray mülazımı Bağdad Hatun'u banyoda bulunduğu bir sırada topuz ile döverek öldürdü (1336). Bir döneme damgasını vuran Bağdad Hatun'un cenazesi, üzerinde sadece mahrem yerlerini örten bir kumaş parçası olduğu halde, Tebriz meydanında halka teşhir edildi (Şabânkâreî, 1376 hş: 298-299; el- Eherî, 1954: 158; Hâfiz Âbrû, 1317 hş: 191; Makrîzî, 1956-1973: V/406; Mîrhând, 1338 hş: V/535; İbn-i Kerbelâî, 1344 hş: I/519; Deguignes, 1923 hş: VI/72-73; Howorth, 1876-1892: III/634; Browne, 1969: III/171; Âzzâvî, 1936-1939: I/516; Boyle, 1968: V/413; Sümer, 1970: 93; Konukçu: IV/444; Âskallânî, 1966: II/13, 95; Halîl b. Aybeg, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, www.alvaraq.com; Halîl b. Aybeg, A'yânu'l-'Asr ve A'yânu'n-Nasr, www.alvaraq.com).

Sonuç

Antik Mısır'ın son Helenistik kraliçesi VII. Cleopatra'nın güzelliği ve otoritesinin yansımaları Tebriz'de Bağdad Hatun'da hayat bulmuştur. Hüdavendigar makamından hiçliğe sürüklenmiş, hak etmediği bir şekilde yaşamı elinden alınmış: İyiliği, hoşgörü ve tevazusu, güzelliği, siyasi zekâsı ve dirayeti ile ünlenen (Âskallânî, 1966: II/13) Bağdad Hatun'a bir avuç toprak bile çok görülmüştür.³

1336 yılında Ebu Said ve Bağdad Hatun'un ölümünden sonra İlhanlı Devleti'nde uzun süre devam edecek olan bir kargaşa dönemi başladı. İlhanlık makamı, çok sayıda liyakatsiz ve feodal emirlerin kuklası durumundaki Moğol şehzadeleri ile birbirine rakip kabile beğleri ile devlet adamlarının iktidar ve hesaplaşma aracı haline geldi. Bu şehzade ve emirlerin birbirlerine tam anlamıyla bir üstünlük kuramamaları sonucunda ise İlhanlı Devleti toprakları parçalanarak Horasan'dan Anadolu'ya, Azerbaycan'dan Irak ve Suriye'ye kadar uzanan coğrafyada çok sayıda devlet, beylik veya atabeylik seviyesinde siyasi teşekküller ortaya çıktı (İbn-i Battûta, 1376 hş: I/281; İbn-i Haldûn, 1375 hş: IV/792-793; Howorth, 1876-1892: III/624-634; İkbâl, 1312 hş: 349, 365; Ğanî, 1340 hş: I/31-32; Beyânî, 1345 hş: 16; Boyle, 1968: V/413-414; Togan, 1981: 231; Zerrînkûb, 1375 hş: 257).

Hülagü Han'la beraber Moğolların (İran merkezli) Batı Asya'da yerleşmeleri; İslamiyet'le tanışmaları, yerleşik hayata geçmeleri ve hâkimiyet alanlarının genişlemesi: İkinci derecede yönetim kadrolarına duyulan ihtiyaç, değişen siyasi-askeri, sosyo-kültürel durumla yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Bu karşılaşılan yeni durum siyasetten ekonomiye kültürden sanata her alanda yönetenden yönetilene kadar toplumun her tabakasında kökten

³ Bağdad Hatun'un na'sının Şeyh Hasan Celayir'in oğlu Uveys tarafından yaptırılan - türbe ve içinde bulunduğu Kerkük kalesi günümüzde çatışmalardan dolayı harap haldedir- Gök Kümbet'te olduğu belirtilmektedir. Bu bilgi kaynaklarda bulunamamıştır.

bir anlayış ve yaşayış değişim ve dönüşümünü ortaya çıkarmıştır (İkbâl, 1312 hş: 496; Muhammed Hassan, 1328 hş: 61; Âzzâvî, 1936-1939: II/333; Togan, İ. A. II/91-118: II/110; Wilber, 1955: 11-17; Beyânî, 1345 hş: 325, Çiftçi, 2002: 126). Bu değişim ve dönüşüm, Moğolların kendi yönetim anlayışı: İnanç ve yaşam formlarından sıyrılıp İranlaşmak (Tacikleşme) diye adlandırılan farklı bir yönetim anlayışı: İnanç ve yaşam şeklini doğurmuştur (Lambton, 1339 hş: 163; Togan, 1981: 251; Wilber, 1955: 7-29; Togan, İA: II/109).

İlhanlı, İncular (1344-1357), Muzafferiler (1313-1393), Celayirliler (1336-1411) ve diğer hanedanların saltanatları süresince yönetici ve aristokrat sınıflar arasında toplum tarafından kabul edilmeyen birçok davranış ve olaya rastlanır. Bu dönem içinde yönetici kesim arasında yalan: İhanet, hırsızlık, baba-kardeş-eş ve çocuk katli, zevk ve eğlenceye düşkünlük, sapkın ilişkiler gibi olaylar sıradanlaşmıştır. Birçok kaynaktan, İlhanlıların ve yönetici sınıfın yaşam biçimleri anlatılırken onların alkol, kadın, ay yüzlü oğlanlar ile zevk-ü sefaya düşkünlüklerinden söz edilmektedir. Anlatılan bu tablo, bu coğrafyadaki Arap ve İranlı unsurların yaşam biçimlerinden başka bir şey değildi (Mustevfi, 1372 hş: 72, 83; Hâfiz Âbrû, 1317 hş: 239, 243; Semerkandî, 1372 hş: I/333, 415-417; Mîrhând, 1338 hş: V/572, 575; Hândmîr, 1362 hş: III/240-241; İbn-i Kerbelâî, 1344 hş: II/546; Münecimbaşı, 1285 h: III/10; Âzzâvî, 1936-1939: II/102-103; Sümer, 1989, LIII-206/196-197). Bu olaylar yaşanırken çoğu şair, bilgin, kadı ve bürokrat kesim, bu tür davranışları, erdemin: İnançın, hakkın bir parçası olarak değerlendirmişlerdir.

Kısaca siyasi panoramasını çizmeye çalıştığımız Bağdad Hatun- Ebu Said olayına salt bir tarihi gerçeklik penceresinden bakılmamalı, sosyolojik ve kültürel boyutlarıyla, yönetici ve bürokrat kesiminin bu duruma karşı sergilediği tutum, yaşanan kültürel değişim ve dönüşüm penceresinden de bakılmalı, farklı disiplinlerin çalışmaları ile değerlendirilmeli, ayrıntılı bir incelemesi ve eleştirisinin yapılması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Ali-zade, Abdu'l-Kerim, Soçialno-Ekonomiçeskaya i Politiçeskaya İstoriya Azerbaycana XII-XIV vv. Bakü 1956.
- Àskallâni, Şahabe'd-dîn ibn-i Hâcer, ed-Dureru'l-kâmine fi `Âyân el-mieye es-sâmine: I-VI, neşr. Muhammed Sayed Câd el-Hak, Kahire, 1966.
- Àzzâvî, Abbas, Târîhu'l- İrâk Beyne'l-ihtilâleyin: I-III, Bağdad, 1936-1939
- B. Z. Priyev, Hülâgûlar Devletinin Tenazülü Devrinde Azerbaycan, Bakü 1978.
- Benâketî, Fahrû'd-dîn Ebû Süleyman b. Tacu'd-dîn, Ravzatu evlâu'l-elbâb fî mârifeti't-tevârîh ve'l- ensâb, neşr. Câfer Şi'âr, Tahran, 1348 hş.
- Beyani, Şirin, Târîh-i Âl-i Celayir, Tahran, 1345 hş.
- Boyle, J. A. "Dynastic and Political History of the Ilkhans", *The Cambridge History of Iran*: V/303-421, Cambridge, 1968.
- Browne, Edward G. A. Literary History of Persia: I-IV, Cambridge, 1969.
- Cheref Han Bidlisi, (1873) Cheref-Nameh, I-II, Far. Neşr. François Bernard Charmoy, St. Petersburg. Fr. Text: II/378.
- Cheref Han Bidlisi, Cheref-Nameh, (1860) Cheref-Nameh: I-II, Arap. Text. Neşr. V. Velaminof-Zernof, St. Petersburg. Arp. Text: II/27.
- Çiftçi, Hasan, Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri, Ankara 2002.
- Deguignes, Joseph, Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Târîh-i Umumisi: I-VIII, Paris, 1756-1758, çev. H. Cahid Yalçın, İstanbul, 1923.
- Ebu'l-Kasım Abdullah b. Muhammed Ali Kâşânî, Târîh-i Olcaytu, neşr. Mahin Hambly, Tahran, 1348 hş.
- el- Eherî, Ebubekr el-Kutbî, Târîh-i Şeyh Uveys, neşr. J. B. Van Loon, Lahey, 1954.
- Fâikî, İbrahim, Azerbaycan der Mesîr-i Târîh-i İnan: I-II, Tebriz, 1375 hş:
- Fasîh-i Havâfî, Ahmed b. Celaleddin Muhammed, Mucmel-i Fasîhî: I-III, neşr. Mahmud Ferruh, Meşhed, 1341 hş.
- Gökbilgin, Ö. "1313-1357 Yılları Arasında Altın Ordu Devleti", *AÜEFAD*: IV-V /1972, (1-52).
- Ğani, Kasım, Târîh-i Âsr-i Hâfiz: I-II, Tahran, 1340 hş.
- Hâfiz Âbrû, Zeyl-i Câmîu't-tevârîh-i Reşidî, neşr. Hânbâbâ Beyânî, Tahran, 1317 hş: Mîrhând, Muhammed Seyyid Burhaneddin Hâvendşâh Belhî, Târîh-i Ravzatu's-safâ I-XII, neşr. Abbas Pervîz, Tahran, 1338 hş.
- Hâfiz Huseyn-i Tebrîzî İbn-i Kerbelâi, Ravzatu'l-cinân ve Cennâtu'l-cinân: I-II, neşr. Câfer Sultan el- Karâi, Tahran, 1344 hş.
- Halîl b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ es-Safedî, A'yânu'l-'Asr ve A'yânu'n-Nasr, www.alvaraq.com.
- Halîl b. Aybeg b. Abdullâh Selâhu'd-Dîn Ebû's-Safâ es-Safedî, el-Vâfi bi'l-Vefeyât, www.alvaraq.com.
- Hândmîr, Ğiyâsu'd-dîn Muhammed el-Huseynî, Târîh-i Habîbu's-siyer fi Ahbâr-i Efrâd-i Beşer: I-IV, neşr. Muhammed Debîrsiyâkî, Tahran, 1362, hş.
- Howorth, Henry, H. History of The Mongols: I-IV, New York, 1876-1892
- İbn-i Battûta, Muhammed b. Abdullah Tancî, er-Rihle, Farçaya çev. Muhammed Ali Muvehhed, (Sefernâme-i İbn-i Battûta I-II), 1376 hş.

- İbn-i Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, el-`İber, Farsçaya çev. Âbdu'l-Muhammed Âyetî, (Târîh-i İbn-i Haldûn I-VI) Tahran, 1375 hş.
- İbn-i Tağrıberdî, Cemaleddin Ebi'l-Mahâsin Yusuf, en-Nucûmu'z-zâhire fî Mulûki Mısır ve'l-Kâhire: I-XVI, neşr. Muhammed Hüseyin Şemsu'd-dîn, Beyrut, 1992.
- İkbâl, Âştiyânî Abbas, Târîh-i Moğûl u Evâyil-i Eyyâm-i Teymûrî, Tahran 1312 hş: Kazvîni, Yahya b. Abdullatif, Kitab-i Lubbu't-tevârîh, tıpkıbasım, Tahran, 1363 hş.
- Kemalu'd-dîn Âbdurrezzâk Semerkandî, Matlâu's-sâdeyn ve Mecmâu'l-bahreyn, c. I, neşr. Âbdulhuseyn Nevâî, Tahran, 1372 hş.
- Konukçu, Enver, “*Bağdad Hatun*”, DAİ: IV/444.
- Lambton, Ann K. Landlord and Peasant in Persia, London, 1952, Farçaya çev. Menüçehr Emîrî, (Mâlik u Zâre der İnan) Tahran, 1339 hş.
- Muhammed Hassan, Zekî, et-Tasvîr fî'l-İslam ind el-Furs, Kahire 1936, Farsçaya çev. Ebu'l-Kâsim Sahâb, Tahran, 1328 hş.
- Muhammed Hindûşâh Nahcevanî, Düsturu'l-kâtib fî Tayîni'l-merâtib: I-II, neşr. A. A. Alizade, Moskova, 1976.
- Muhammed Hasan Han, İtimadu's-saltana, Mirâtu'l-buldân: I-IV, neşr. Âbdulhuseyn Nevâî- Mîr Haşim Muhaddis, Tahran, 1366-1368 hş.
- Mustevfî, Hamdullah b. Ebibekr b. Ahmed, Târîh-i Guzîde, neşr. Âbdulhuseyn Nevâî, Tahran, 1362 hş.
- Mustevfî, Zeynu'd-dîn b. Hamdullah Mustevfî, Zeyl-i Târîh-i Guzîde, neşr. İrec Afşâr, Tahran, 1372 hş.
- Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah, Sahâyifu'l-ahbâr: I-III, çev. Şair Ahmed Nedim, İstanbul, h. 1285
- Nafiz, Rıdvan- Uzunçarşılı İ. Hakkı, Sivas Şehri, İstanbul, 1928.
- Özalp Gökbilgin, “1313-1357 Yılları Arasında Altınordu Devleti”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*: II/4, Ankara 1972: 1-52.
- Spuler, Bertold, Die Mongolen in Iran, Gottingen, 1939, çev. Cemal Köprülü, (İnan Moğolları), Ankara, 1957.
- Sümer, Faruk, “*İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celayir*”, Bell. LIII/206, Ankara, 1989, LIII-206/196-197.
- Sümer, Faruk, “*Anadolu'da Moğollar*”, SAD I/1969, 1-147, Ankara, 1970.
- Şabânkâreî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Mecmau'l- ensâb, neşr. Mîr Hâşim-i Muhaddis, Tahran, 1376 hş:
- Takıyuddin Ebul Abbas Ahmed b. Ali b. Abdulkadir el-Ubeydi Ahmed b. Alî el-Makrîzî, Kitâbus'-sulûk li Mârifeti Duvelu'l-mulûk: I-XII, neşr. Mustafa Zeyyâde-Saîd Âbdu'l-Fettâh Âşûr, Kahire, 1956-1973.
- Togan, A. Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981.
- Togan, A. Zeki Velidi, “Azerbaycan”, *İA*: II/91-118: II/110.
- Turgal, Hasan Fehmi, “*Camiu'd-Düvele Göre İlhaniler*”, Konya Mecmuası, 2 (14-15), 864-885, Konya 1937: I/884.
- Uzunçarşılı, İ. H. “*Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş*”, Bell. Ankara 1967, XXXI/124 601-646
- Vassaf, Şahâbu'd-dîn Abdullah b. Fazlullah Şîrâzî, Tecziyetu'l-emsâr ve Tecziyetu'l-âsâr, Muhammed Mehdi İsfahânî, tıpkıbasım, Tahran, 1338 h. ş.

Wilber, Donald Newton, *The Architecture of Islamic Iran The Ilkhanid Period*, New Jersey 1955, Farsçaya çev. Abdullah Faryâr, (*Mimari-yi İslami-yi İran der Dovre-i İlhanân*), Tahran 1346 hş.
Zerrînkûb, Âbdulhuseyn, *Donbâle-i Rûzgârân-i Îrân*, Tahran, 1375 hş.